

Духовно-філософська творчість Ігоря Сікорського

Станіслав Тимченко
доцент кафедри філософії
НТУУ «Київський
політехнічний інститут»,
м. Київ

Кілька років тому, читаючи книгу *Георгія Гребенщикова* «Гонець», я несподівано натрапив на ім'я *Сікорського*. Подумалося: який же зв'язок міг бути між цими непересічними людьми — талановитим письменником і геніальним авіаконструктором? І чи це той самий Сікорський?

Виявляється, соціальна, культурна і духовно-філософська діяльність *Ігоря Івановича Сікорського* була настільки помітною, що нею цікавився *М.К. Реріх*, який в одному зі своїх пізніх листів захоплено вітає Сікорського як активного духовного будівничого. Потім з'ясувалося, що Сікорський — автор філософсько-релігійних праць. Саме через епістолярну й літературну спадщину Г. Гребенщикова ми довідуємося про цю маловідому діяльність всесвітньовідомого авіаконструктора.

Доля звела І. Сікорського з Георгієм Гребенщиковим в Америці, в еміграції. Ім'я письменника *Георгія Дмитровича Гребенщикова* (1884-1964) і зараз недостатньо відоме на його батьківщині, у сучасній Росії. А тим часом, його творчість слід віднести до рідкісних і неповторних явищ російського духу. Близький друг відомих у світі дія-

чів російської культури, письменник, про якого *Бунін*, *Ремізов*, *Шаляпін*, *Купрін*, *Реріх* та багато інших писали із захопленням і шанобою. Його літературна епопея «Чураєви» спеціальним комітетом інтелектуальної кооперації при Лізі Націй у Швейцарії в 1926 році була визнана видатним твором світової літератури. Американка *Лаура Ейбелл* писала про цей роман: «У його прозі відчувається ритм і пульсування гострої коси. Його стиль струменіє, як джерело, і може бути порівняним з першою главою Біблії або творами Гомера». Звичайно, і російські читачі досить високо оцінили твори Гребенщикова. Захоплено про роман відгукнувся відомий російський книгознавець і бібліофіл *Микола Рубакін*, а також співак *Федір Шаляпін*. Серед різних думок знаходимо цікавий та аргументований відгук Ігоря Сікорського. Його наводить *О.О.Макаров* у передмові до книги Гребенщикова «Гонець» із такими коментарями: «Видатний російський авіаконструктор *І.І. Сікорський*, друг Гребенщикова, що брав участь майже у всіх американських проєктах письменника, і сам створив у 1940-х роках *філософсько-релігійну працю «Книга життя» (курсив*

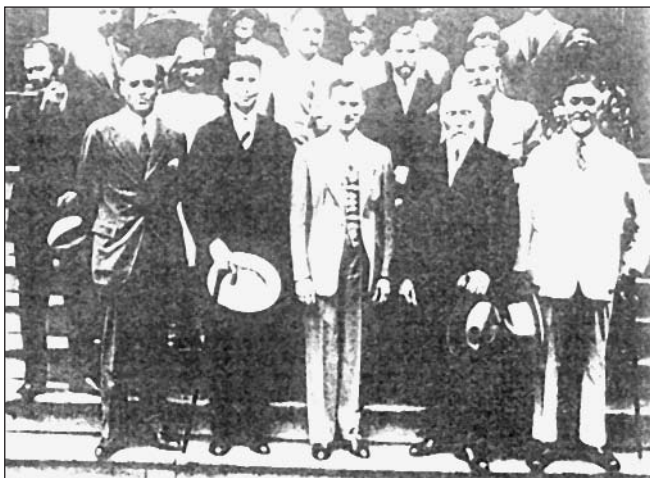
наш, — С.Т.), видану в “Алатасі” Гребеншиковим, писав: *“Для мене має цінність тільки та література, що містить у собі квінтесенцію повчання. Серед найбільших письменників цієї категорії я вважаю двох — Достоевського і Гребеншикова. Достоевський, живучи в мирний час, пророчив жах прийдешнього, тоді як у творах Гребеншикова, що живе в наш трагічний час, ми знаходимо надію й передбачення більш світлого майбутнього, незважаючи на всі нещастя сьогодення сьогоднішнього дня”*.

У штаті Коннектикут, недалеко від Нью-Йорка, Гребеншиков заклав “скит російської культури”, названий незабаром Чураївкою. За проектом Реріха він збудував спочатку каплицю Святого Сергія Радонезького, шануючи його як ігумена землі Російської, як будівничого російської духовної культури. Цю капличку багато разів відвідував і Сікорський. Тут побували видатні діячі російської культури: *Рахманінов, Гречанінов, Шаляпін, Конєнков*, а також *Микола Костянтинович і Юрій Миколайович Реріхи*, які не переривали листування із Чураївкою, навіть перебуваючи в Центрально-Азійській експедиції.

Гребеншиков разом із Сікорським поряд з названими проектами починають і новий — будівництво історико-культурного центру під назвою *Град Кітеж*, де мало розгорнутися вивчення давньоруської культури й мистецтва. Інтенсивно листуючись із Реріхом, що перебував в експедиції, Гребеншиков часто згадує про діяльну участь у всьому Ігоря Сікорського. Так, у листі від 18.05.1944 р. М. Реріх пише: *“Чи не спілкувались Ви із Рокуеллом Кентом, у мене до нього добрі почуття. Хто такий Сікорський, Якого Ви згадуєте?”* Пізніше, 1947 р., Реріх, радіючи новим співробітникам, пише: *“Адже прийшли Магдалина, Валентина, Маркова, Сікорський, Уїд — багато прекрасних. Армагеддон культури сколихне нові молоді сили. Співробітники! Привіт Вам на Вашій добрій праці. Щиро, — М. Реріх”*.

Кілька слів про садибу Сікорських у Чураївці — Помпераг, де першим поселенцем заповідного місця, що так нагадує всім Росію, особливо Алтай, був граф *Ілля Львович Толстой*. Син великого *Толстого*, сам відомий літератор і прекрасний лектор, який об'їздив усю Америку, оселився тут у 1923 році. Саме він, знаючи англійську мову, керував купівлею земель для цієї майбутньої “російської обителі”.

Як пише Гребеншиков, топографічним центром Чураївки є каплиця. *“На північний схід від нас, — пише Гребеншиков, — спускається гарна, з битого каменю й смоли, звивиста дорога. Вона йде по мальовничому схилі. Весь цей схил і прекрасне плато уздовж нього становлять семиакрове*

Нью-Йорк, 18 червня 1929 р. У першому ряду — мер Нью-Йорка Дж. Уолкер (у центрі), Л. Хорш (зліва), М.К. Реріх (справа); у другому ряду — Г.Д. Гребеншиков, З.Г. Ліхтман, М. Ліхтман, Ю.М. Реріх. Каплиця Сергія Радонезького, побудована Г.Д. Гребеншиковим за проектом М.К. Реріха у 1926 р. у “скиті російської культури — Чураївка”, США, штат Коннектикут, яку часто відвідував І.І. Сікорський

володіння відомого усьому світові Ігоря Івановича Сікорського”. Недалеко був розташований і будиночок відомого художника *К.А. Сомова*, завдяки якому Чураївку не раз відвідував *С.В. Рахманінов*, що зіграв у житті І.І. Сікорського важливу роль. На новому місці, у Лейкленді, куди переїжджає Г. Гребеншиков зі своєю родиною, влаштовується до певної міри культурний центр, — сюди переноситься культурна діяльність Чураївки з Помперага. Тут відбуваються лекції на російські теми, концерти російської музики, діє постійна виставка російського мистецтва, тут зупиняються почесні російські гості з інших міст. І саме тут Сікорський знайомить слухачів зі своїм новим філософським трактатом. Гребеншиков пише: *“Між іншим, тут торік протягом чотирьох вечорів І.І.Сікорський читав свою нову велику філософсько-релігійну працю...”* (курсив наш, — С.Т.).

Перш, ніж звернутися до філософсько-релігійної праці Сікорського, наведемо у викладі Г. Гребеншикова важливе міркування І.І. Сікорського про культуру Єгипту. Так, у “Листах-Посланнях” Гребеншиков пише: *“Вважаю глибоким нещастям гудити те, про що так мало знаю. Але не можу вважати, наприклад, древніх єгиптян служителями зла тому, що вони були будівничими великих і нині непорушних кам'яних храмів, у яких і понині все людство черпає багато знань загальнолюдської історії, культури й релігії. І.І. Сікорський, який нещодавно побував у Єгипті, сказав мені буквально так: “Якби не було єгипетських храмів, пірамід і сфінксів, людство й до цього було б безграмотне в розумінні першооснов релігії й поступального руху гуманності й культури. Якби не було єгипетських тайств, їх не могло б бути й у християнстві, що, безсумнівно, передчуте й підготовлено саме Єгиптом. Таємниця єгипетського будівництва, натхненного високим устремлінням духу людського, уберегла пам'ятники найдавніших релігій від варвар-*

І.І. Сікорський. 1912 р.

І.І. Сікорський на борту свого першого літака "Біс" на Куренівському лужку. Київ, 1910 р.

Цар Микола II вітає І.І. Сікорського на борту його літака "Руський Витязь".

Красне Село поблизу С-Петербурга, 1913 р.

М. Соловйов, І. Сікорський, С. Рахманінов біля S-29

І.І. Сікорський підкорив американське небо, і вдячна Америка назвала його батьком своєї авіації. Політ над Манхеттеном, Нью-Йорк, 1929 р.

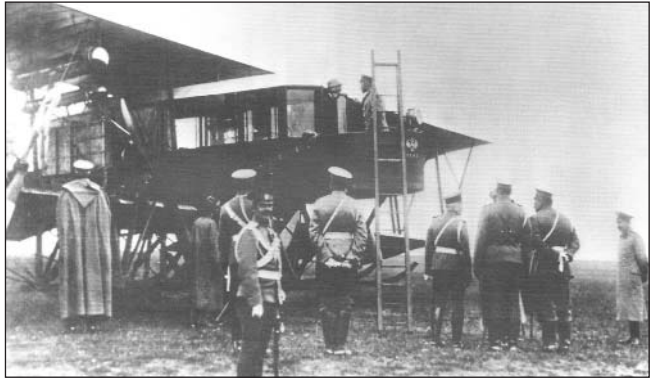
І.І. Сікорський. Випробування нового типу вертольота — перший відрив від землі. 14 вересня 1939 р.

ства багатьох руйнівників, яким, зрештою, вдалося спустошити Єгипет, але не вдалося зруйнувати дух його вічних ідей про Бога справедливого й усемилостивого, представниками якого були на єгипетській землі Озиріс та Ізиди".

Як бачимо, навіть невеликі фрагменти свідчень сучасників відкривають нову іпостась діяльності Ігоря Сікорського, свідчать про його духовний пошук основ життя й значно розширюють рамки наших уявлень про нього як багатогранну особистість.

Розглядаючи духовно-релігійні погляди І.І. Сікорського, ми будемо далі спиратися на фундаментальне видання *В.Р. Михєєва й Г.І. Катішева* "Сікорський", у якому вперше публікуються перекладні матеріали, стосовні філософсько-релігійної спадщини І.І. Сікорського.

Відзначимо, що перед смертю І.Сікорський упорядкував свою гуманітарну спадщину (!?). Це дивно. Адже

всім добре відомо, що Сікорський сам проектував, будував і випробовував літальні апарати, і здається неймовірно, щоб він знаходив ще час для осмислення важливих явищ світової культури — релігії, науки, моралі, філософії. Однак було саме так. Гуманітарну спадщину Сікорського становить автобіографія, написана конструктором у 49 років, і декілька книг англійською мовою.

До філософських міркувань Сікорського спрямовувало саме життя. З одного боку — радість багаторічних технічних відкриттів і винаходів, спрямованість до неба, простору й космосу; з іншого боку — суворі випробування вимушеної еміграції, розрив із Батьківщиною, друзями, важкі умови існування, переоцінка всіх життєвих цінностей. Не відстороняючись від життя, його історичної ходи, Сікорський усе глибше поринає в міркування про сенс життя людини в цьому світі й у Всесвіті, про еволюцію людської свідомості, інтелекту й душі, про закони світового ладу, Всесвітнього Архітектора, божественні моральні скрижалі, злеті і падіння людини й людства.

Уперше свої міркування Сікорський опублікував у книзі *“Послання молитви Господньої”*, написаній в 1941 р. Ця невелика книга (72 сторінки) була аналізом відомої християнської молитви *“Отче наш”*, де автор робить неординарні висновки. Вихід у світ цієї незвичайної книги справив враження бомби, що розірвалася у спокійній атмосфері американського життя. Її звеличують і називають видатною книгою року. У вступі до книги Сікорський говорить про Великий Космос. Урочиста й таємнича велич Всесвіту сприймається людьми з побожним трепетом. Віруючі ж більше причетні до цього великого світу, вони відчувають його однаково — через молитву. А Молитва — це таємне звертання до Бога. *“Ти ж, коли молишся, увійди в кімнату свою й, зачинивши двері свої, помолись Отцеві твоєму, потай; і Отець Твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно”* (Мф. 6:6).

Розмірковуючи багато років над текстом молитви Господньої, Сікорський приходив до розуміння, що вона не тільки встановлює, що просити людині в Бога, але й указує на фундаментальні питання людського буття, ставлення людини до Всесвіту й Бога. *Сікорський пояснює, що Молитва задовольняє духовні потреби будь-якої людини поза віком; простота її понять забезпечує автентичність перекладу на будь-яку мову світу, тому що використовуються такі прості слова як отець, царство, воля, хліб, спокуси, небо, земля. Структура Молитви надзвичайно симетрична, легко засвоюється й утримується в пам'яті. Велика Молитва має адресу: “Отче наш, сущий на небесах!”: Має першу частину із трьох славослів'їв про призначення людини і її ставлення до Бога й Всесвіту; другу частину — ставлення людини до матеріальних і духовних потреб, як у нинішньому житті, так і в майбутньому. І висновок: “Бо Твоє є Царство, і сила, і слава Отця і Сина і Святого Духа нині і повсякчас і на віки вічні. Амінь”.*

Перші два слова, відзначає Ігор Іванович, особливо близькі для людини, тому що вони визначають стосунки людини й Бога як сімейні. Батько завжди доброзичливий до своєї дитини, хоча буває й суворий. Людина ж, знаючи, що їй дозволено звертатися в такий спосіб до Бога всього Всесвіту, відчуває глибинне захоплення і подяку. Однак, відзначає Сікорський, не всі люди можуть вважатися дітьми Бога: є від насіння диявола, їх менше; заблудлі, їх більше. Однак саме Молитва *“Отче наш”*, пише Сікорський, дає надію бути почутим і проханим.

На думку Сікорського, слова Молитви *“Хай прийде царство Твоє. Хай буде Воля Твоя, як на небі, так і на землі”*, слід розуміти так, що воля Бога має бути поступово повністю прийнята людьми, що Землі ще далеко до Цар-

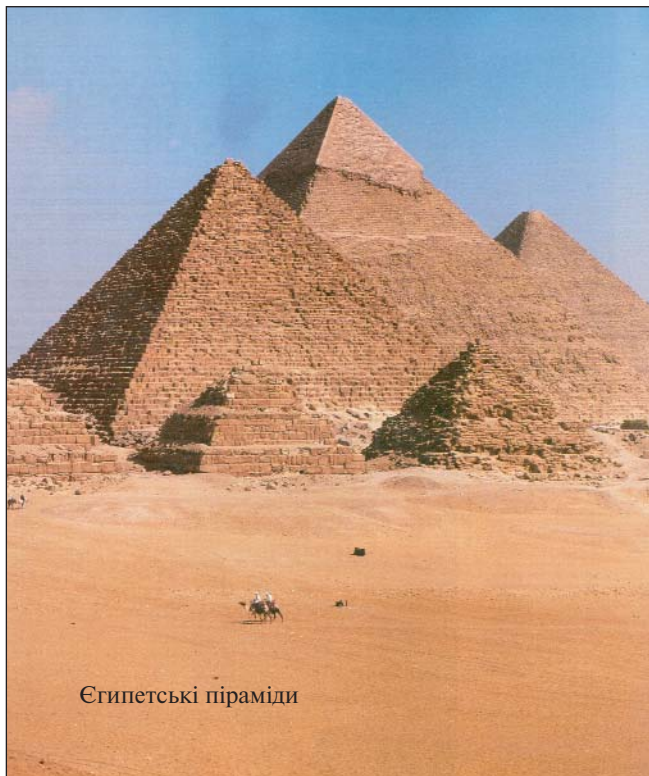
ства Божого, і вона поступово рухається по дорозі часу до еволюційної події величезної важливості. Слова *“Хліб наш насущний дай нам сьогодні”*, крім буквального значення *“про хліб”*, ще й означають інтелектуальні та духовні потреби людини. Це дуже важливо для розвитку особистості: людина може молити про допомогу, але молитва не буде почута, коли людина не виконує всього, що вона може зробити сама. Людина повинна сама протистояти будь-якій спокусі, хоча в особливо складній ситуації вона може звернутися по допомогу до Бога: *“І не введи нас у спокусу, але визволи нас від лукавого”*. Сікорський вважає, що сучасне людство не реалізує повною мірою захист, даний Христом від таємничої духовної небезпеки, і попереджає, що останнє прохання в Молитві Господній стосується небезпечного злого впливу, здатного проявлятися в різних аспектах, зокрема й у подібні гуманістичних принципів. Узагальнюючи свій аналіз великої Молитви, *Сікорський доходить висновку: “Молитва Господня” була складена Самим Господом для нашого життя, для керівництва нами в турбулентному й динамічному процесі нашого духовного народження. Коли цей період на нашій Землі закінчиться, а можливо й на інших планетах, мета молитви буде досягнута”*.

Книга *“Невидима зустріч”* народилася після кількох подорожей Сікорського на Святу Землю й оповідає про шляхи розвитку людства і його кінцевої мети. Ідея книги прийшла до автора в пустелі, де, за переказом, диявол спокушав Христа. Саме в пустелі автор майбутньої книги особливо гостро відчув грандіозність усіх невидимих і нечутних битв, які безперестану ведуться в духовному світі. Автор підкреслює необхідність для сучасної цивілізації негайно віддати перевагу духовним пріоритетам перед матеріальними. На прикладі детального аналізу суті спокуси Христа дияволом, автор показує як людина й людство упродовж своєї історії поступово поступається спокусі, надаючи перевагу матеріальним благам перед духовними. Не відкидаючи відкрито Христа і його вчення, людство усе більше й більше приймає принципи спокусника, що призвело світ до *“одного із найтемніших періодів людської історії”* (автор має на увазі період Другої світової війни). Він відзначає, що, незважаючи на величезний прогрес у науці й техніці, моральні норми людства розмиваються з неймовірною швидкістю у всіх цивілізованих країнах світу. Неминучий наслідок цього — жахаючий рекорд усіх часів: у період з 1914 по 1945 роки кількість жертв двох світових воєн і революції 1917 року перевищила 100 млн. душ.

Автор цитує відомі філософів, які пророкували трагічний кінець *“темної спокуси”* (Шпенглер, Тетте). Порівнявши Господню Молитву з текстами спокуси в Євангелії, Сікорський доходить висновку, що три спокуси, запропоновані Христу в пустелі, є планом установаження світового панування шляхом: контролю над їжею; враження уяви людей демонстрацією надлюдської сили; *“поклоніння дияволу”*.

Реальною причиною розп'яття Христа, на думку Сікорського, був нерозв'язний конфлікт між небесною ідеологією та духом злості в соціальних революціях. Використання зла для досягнення патріотичних цілей і є поклоніння дияволу, є момент спокуси, його дії. Найнебезпечнішими для людства спокусами є брехня, ненависть, убивство заради, здавалося б, добрих намірів.

Справді, якщо ми, з погляду автора, проаналізуємо хоча б сучасну кіноіндустрію, то побачимо, що вона перетворилася на всесвітню сцену демонстрації насильства, жорстокості й падіння моралі загалом, тобто, *“спокуси”* у дії. Тому Сікорський попереджає, що людина може шанувати гуманістичні ідеї, йти за ними, і попри те, вона піддається *“спокусі”*, якщо використовує принципи зла як

Єгипетські піраміди

засіб досягнення справедливості. Сучасне людство, з погляду Сікорського, зайнявши неправильну позицію у вищій битві між правдою й брехнею, саме прирікає себе на загибель. Після глобальної катастрофи людство, на думку Сікорського, все-таки може сподіватися на поновлення життя в цьому або вищому порядку, але це буде значною мірою залежати від якості теперішнього життя людства. Однак він припускав, що проявлюване зло не є все-таки *“настільки всеосяжним у космічному масштабі, бо зло, яке може приходити до нас у цьому житті, є дріб'язком, коли йде порівняння із грандіозністю, міццю й величчю матеріального і духовного всесвіту”*.

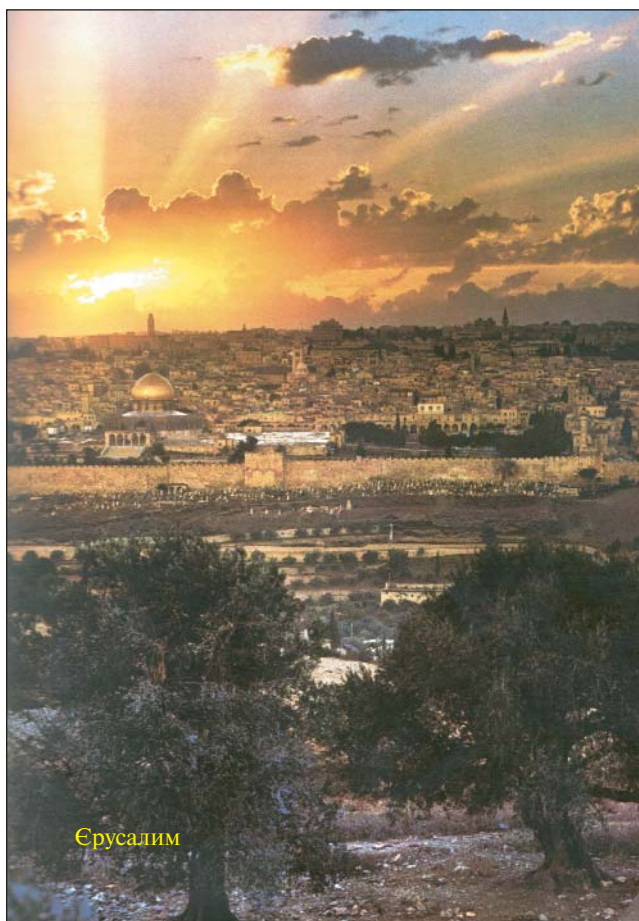
У 1949 році Сікорський прочитав у фонді *Вільяма Айреса* лекцію *“Еволюція душі”*, що згодом перетворилася на книгу під такою ж назвою, де автор розмірковує над сенсом життя. Звичайно ж, відповіді вибудовуються у філософсько-релігійній концепції бачення світу. Книга виявилася сучасною не тільки в середині ХХ сторіччя, але особливо сьогодні, у третьому тисячолітті.

Як сучасна людина повинна розуміти слово “душа”? З погляду Сікорського — це позначення найвищої, безсмертної в потенції, складової частини людської особистості. Саме ця складова нашої особистості й реагує на такі поняття, як повага до істини, співпереживання, добра воля, прощення, терпимість, любов, віра тощо.

Поняття “душа” не може ототожнюватися з “розумом”, однак вислів “еволюція душі” у граничному своєму значенні може розумітися як процес удосконалювання людського розуму, що приводить людину від тварного вигляду до подоби Божої. Звичне поняття “природна еволюція” передбачає наявність природних законів вищого порядку, які впливають на розвиток людської душі. Тваринний світ Сікорський вважає попередником і колискою людського роду й пропонує розумовий розвиток співвідносити з такими чинниками: організацією та керівництвом; розвитком вищих почуттів і спонук; значенням смерті. *“На вищій стадії тваринного життя виникає родина, — міркує автор. — З розвитком інтелекту виникає необхідність у великій і складній організації суспільства. У високорозвинених тварин з'являються деякі вищі спонуки —*

альтруїзм і навіть самопожертва. Чим вищий інтелект, тим більша необхідність вищих почуттів”. Однак, за словами Сікорського, сам по собі розвиток інтелекту (читай “знання”) не є причиною високої моральності й шляхетності. Є підстава вважати, що вид у цілому не може вижити, якщо в ньому немає достатньої кількості індивідів, моральна чистота яких відповідає загальному рівню розумового розвитку, досягнутого видом.

Сікорський вважає це одним із основних вищих законів універсуму. *“Можна описати один із основних законів моральної еволюції нашого світу. Через з'ясовні, в цілому, причини, процес природної еволюції сприяє поступовому зростанню розумового розвитку живих істот. Це, у свою чергу, створює умови, які змушують живих істот посуватися в напрямку вищих почуттів і устремлень. Якщо вид не буде вдосконалюватися в моральному відношенні пропорційно до інтелектуального процесу, йому загрожуватиме виродження”*, — пише Сікорський. Підтвердженням чинності морального закону, за Сікорським, є наявність виняткової інтелектуальної сили людства й одночасно апогею злочинності, насильства, кризи моральності.

Єрусалим

Цікавим і глибоким, на наш погляд, є розгляд Сікорським явища смерті. На низьких етапах життя, говорить він, природна смерть не має жодної ваги, наприклад у картоплі; але для тварин із розвиненим інтелектом смерть стає трагедією. Драматизм суспільної смерті значний і зростає, якщо йому не протиставити віру у воскресіння й майбутнє життя.

Надзвичайно актуальною для нашого часу є теза Сікорського про відносини науки й релігії. Близько 60-80 років тому, відзначає Сікорський, здавалося, що наука відводить людину від релігії до матеріалізму. Але тепер враження інше — іде зворотна тенденція: справжня наука повертає людину до Бога, хоча це й вимагає перегляду де-

яких традиційних уявлень, які виявилися хибними. Прикметною щодо цього є сьогодні позиція Російської академії наук.

Позитивне ставлення вчених Росії до релігійного світогляду якісно виявилось навесні 1998 року на Всесвітньому Російському Народному Соборі на тему “Віра й Наука: проблема науки й техніки на рубежі сторіч”. Президент РАН **Юрій Осипов** зробив разуче визнання: *“Науковий світогляд, що претендував на універсальну парадигму, яка замінила б релігію, звичайно, не відбувся”*. У підсумковому ж документі, прийнятому Собором, сказано: *“релігійне осягнення світу як творіння Божого не заперечує правомірності наукового пізнання його закономірностей”*. З якоюсь часткою правди ми можемо говорити сьогодні, що показником істинної культури людини, зокрема й наукової, є її здатність усвідомлення керованості всесвітніми процесами. Таким чином, тенденція зближення науки й релігії, на яку вказав ще І. Сікорський, простежується сьогодні в усьому світі.

Нова книга *“У пошуках Вищих Реальностей”*, написана 1969 року, стала результатом роздумів усього життя І. Сікорського. Говорячи про сенс життя в цій книзі, створеній через великий проміжок часу, Ігор Іванович доходить висновку, що в межах земного існування знайти відповідь на це питання не можна. Стадія еволюції душі в межах земного життя полягає в бажанні й силі витримати тягар Вічного Життя, що проникне в душу після смерті тіла, спрямує ріст безсмертної істоти, що буде володіти силою, інтуїцією, інтелектом, сприйнятливістю та іншими відомими й невідомими нам якостями. *“Немає сумніву, — писав Сікорський ще в попередній книзі, — що народження для Вічного життя — це не символ і навіть не внутрішня зміна або перетворення. Це реальна подія, що відбувається відповідно до природних законів вищого порядку, вона такий самий реальний факт, як і земне народження”*.

Земні події показують, що людина, використовуючи дану їй Творцем вільну волю, ухиляється від призначеного шляху. Але кожна людина через молитву може одержати Божественну допомогу у виборі між добром і злом, правдою й брехнею. Душа людини після смерті фізичного тіла, говорить Сікорський, “піддається процесу народження знову” у життя величніше й щасливіше. Людина, яка сьогодні не готує себе до цього усвідомлено, піде у вічну сплячку остаточної дезінтеграції, начебто вона і не існувала.

Ігор Іванович Сікорський оптимістично оцінює перспективи людства, що розвивається у Всесвіті. Як конструктор він вважав, що “тіла” небесних живих істот вищого рівня можуть формуватися з того самого матеріалу, з якого Великий Архітектор сформував Всесвіт. А це означає, що вищі істоти, створені з такого надматеріалу, очевидно невидимі, незруйнівні й цілком пристосовані як до холодного міжзоряного простору, так і до неймовірно гарячих надр зір. Ніщо не може завадити їхньому руху, а вони, очевидно, можуть впливати на тіла, на світло тощо.

Наведемо повністю цитату І. Сікорського на цю тему з книги “Еволюція душі”: *“Сучасна наука розгорнула перед нами величну картину впорядкованого Всесвіту. Його розміри, складність, краса, доцільність, математично тонка дія законів його функціонування не залишають сумнівів у тому, що створений він був не марно. Він повинен мати високе призначення й мету, які відповідають його величчю й нескінченній славі Архітектора. Немислимо собі уявити, що Всесвіт — це мертвий механізм, у якому немає життя, крім одного або декількох скупчень недосконалих смертних істот невисокого інтелекту, які заганяні на якісь незначні планети й у нинішньому своєму вигляді назавжди позбавлені можливості спілкуватися одна з одною або вирватися у вільний простір і велич універсуму. Безперечно, повинне бути життя вищого порядку, якому дано пересуватися від зорі до зорі, від однієї галактики до іншої, брати участь у дії, милуватися невимовною красою й через Вище Водійство розумово й духовно вступати в єднання із цілим завдяки гравітації, світлу й, можливо, іншим чинникам, які нам невідомі”*.

На закінчення відзначимо, що духовний пошук засад життя тривав у І.І. Сікорського до останніх днів. Написані ним філософсько-богословські книги, побудована церква Св. Миколи в Стратфорді говорять нам про автора як особистість непересічну, різнобічну й високодуховну. Віра у вище покликання людини й людства, особисте відчуття вищої турботи й підмоги надавали істотну підтримку геніальному авіаконструктору, життєвим кредо якого було: *“Робота й це раз робота, а там Бог допоможе”*.

Церква Св. Миколая в Стратфорді (США), побудована І.І. Сікорським у 1929 р.

Церква Св. Миколая в Стратфорді (США), побудована І.І. Сікорським у 1929 р.